

“KÜLTÜR, FARKLILIK VE İLETİŞİM” ÜZERİNE BİR İNCELEME¹İlknur BAHADIR²

DOI: 10.55055/mekcad.1286304

Bahadır, İ. (2023). "Kültür, Farklılık ve İletişim" üzerine bir inceleme. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 5(1), 65-69. <https://doi.org/10.55055/mekcad.1286304>

Kültürlerarası iletişim, gittikçe küçülmekte olan dünyamızda her gün biraz daha önem kazanmaktadır. Uluslararası ilişkilerin her alanda yoğunluk kazanması, dünyanın farklı yerlerinden, farklı kültürlerden insanların etkileşimini zorunlu kılmaktadır. İletişim alanında çalışanların ve mesleklerinde farklı ülkelerden ve kültürlerden insanlarla işbirliği yapmak zorunda olanların, kültürlerarası iletişim yeterliği kazanmış olması gerekmektedir. Farklı kültürler ile etkileşim sürecine giren insanlara, bu yeterliği kazandırmanın yolu, onları bu konuda eğitmektir.

Kültür, Farklılık ve İletişim kitabında Asker Kartarı kültürlerarası iletişimin boyutlarını, yöntemlerini ve gerekliliklerini büyük bir hassasiyet ve özenle işleyerek, akademik yaşamını bu alana adanmış olduğunu kanıtıyor. Kitabın önsözünde, bu çalışmanın kültürlerarası iletişimin sosyoloji, iletişim bilimi ve antropolojinin yanında siyaset biliminden güzel sanatlara kadar birçok alanda araştırmacının dikkatini çekmeye başlamasından ötürü, bütün disiplinlerin anlayabileceği şekilde ve kargaşayı en aza indirecek ortak kavramsal bir dil oluşturma amacıyla olduğunu belirtiyor. Yazarın kültürlerarası iletişimi kültür kavramının kapsadığı alanla ilişkilendirmesi konunun çerçevesini belirlemesi açısından anlaşılır; ancak peşi sıra arkasından getirdiği bir muğlaklık olduğu da not edilmeli. *Farklılıklarla Yaşamak*: Kültürlerarası iletişim kitabından sonra gelen bu ikinci kitapta, Asker Kartarı ilkinden farklı olarak kavramsal donanımı zenginleştirerek yalnızca farklı disiplinlerin değil, konuya yabancı okurların dahi rahatlıkla anlayabileceği, en çok gereksinim duyulan yönleri gündelik hayattan yola çıkarak oldukça başarılı bir şekilde işliyor. Kitap farklı kültürleri ayrı ayrı incelemeye tabi tutmayı, bir ulusal kültürün farklı altkültürlerini vurgulayan “çok kültürlülük” (multi-cultural) ve kültür araştırmalarıyla ilgilenen “çapraz-kültürlerarasılık” (cross-cultural) sorunlarıyla ilgilenen bir çalışma niteliği taşıyor. Bu yönüyle alanda daha çok akademik çevrelere hitap eden antropolojik-linguistik karakteri ağır basan diğer eserlerden ayrılıyor. Vadettiği gibi temel olarak daha kavramsal bir çerçevede, tanımlara bolca yer verdiği, bunun yanında gündelik hayata dair kültürel karşılaştırmalara “farklılık” ve “kültürlerin biricikliği” cephesinden yaklaştığı bir kitapla karşı karşıyayız.

Altı bölümden oluşan kitabın ilk bölümünde, kültürlerarası iletişimin, kültürün nasıl tanımlandığına bağlı olarak çeşitli anlamlara bürünebilme özelliğinden bahsediyor. Bu

¹ Asker Kartarı, *Kültür, Farklılık ve İletişim* (1. Baskı), İletişim Yayınları 2014, İstanbul, 320 sayfa, ISBN: 9789750515750

² Araştırma Görevlisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, ilknurbahadir1693@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0414-1033

bağlamda kültürlerin biricik ve eşsiz kıymetlerinin onların birbirinden “farklı” oluşunda yattığını savunarak, kültür, kültürlerarasılık, çok kültürlülük, farklılık ve kültürlerarası iletişim konularını “farklılık” kavramı odaklı işliyor ve son olarak da Edward T. Hall’den günümüze kültürlerarası iletişimin tarihçesini aktarıyor. Giriş kısmında kültürün ne denli geniş bir anlam dünyasına hitap ettiğinden ve bunun bir çeşit muğlaklığa yol açtığından bahsetmişim. Yazar kültürlerarası iletişimin bu muğlak kültür alanına yaslandığının farkında ve bununla başa çıkmak için alternatif yollar arayışında. Kültürlerarası iletişim disiplinini Türkiye’de bir disiplin olarak kabul ettirebilmek için yaşadığı mücadelelerden ve bunların genellikle “farklılık” kavramının ilk bakışta ayrıştırıcı gibi görünen karakterinden ileri geldiğini anlatışından tahmin edebiliyoruz bunu. Bu satırları okurken insanların birlik olma vurgusunun kültür söz konusu olduğunda oldukça “etnosentrik” bir hal alabildiğini görmek hiç de zor değil. Bu durumun bütün kültür mensuplarında bulunabileceğini ifade eden Kartarı, bu sonucu doğuran sebeplerin başında kültür farklarının anlaşılmasının ve değersiz addedilmesinin yattığına dikkat çekiyor. Her ne kadar teorik düzlemde, post-modern anlam dünyasında değersizleştirmenin yerini eşit değer aldığını inansak da, kültürlerarası iletişim söz konusu olduğunda sahada durum pek de öyle değil.

Kültürlerin birbirinden farklı oluşlarını onların hal, tavır, düşünce tarzı, dünya görüşü, değer ve kurumlarına bakarak anlayabiliriz. Bir kültürün diğer bir kültürden niçin ve ne kadar farklı olduğunu söylemek ise pek de kolay bir iş değildir. Ancak kültürlerarası ilişkilerde sağlıklı ve doğru iletişim için kültürlerin birbirlerine göre durumlarının saptanılması da kaçınılmazdır. Bu meselenin çözümüne yönelik, kültürlerin çeşitliliği ve kültürler arası farkları esas alarak Edward T. Hall’ün “Enformasyon Sistemleri Kuramı”, Geert Hofstede’nin “Kültürel Boyutlar Kuramı” ve Florence Kluckhohn, F. L. Strodtbeck’in “Değer Yönelimleri Kuramı” ve Jürgen Habermas’ın “İletişimsel Eylem Kuramı”nı tanıtarak başlıyor Kartarı ikinci bölüme. Geert Hofstede’nin kültürel boyutlar kuramında ikinci boyut olarak kabul edilen “individualism-collectivism” (bireyci-ortaklaşa davranışçı) yaklaşımına oldukça geniş yer vererek bu kültürlere mensup toplumların karakteristiğini çıkartıyor ve kitabın geri kalan bölümlerinde incelenen davranış biçimleri bu yaklaşım üzerinden sürdürülüyor. Bu iki kuram arasında bir diğeri tarafından kabalık, saygısızlık, itaatsizlik gibi değerlendirilebilecek davranış biçimlerinin aslında mensup olunan kültürün benimsediği davranış kuramıyla şekillendiğini hatırlatıyor. Yazarın bu vurgusunu şu açıdan önemli buldum: Anlatılan bu iki yaklaşım birçok bakımdan toplum olarak bizim, ötekine karşı bakışımızı kırabilecek, birlikte yaşama tecrübesine dair mutlaka bilinmesi gereken bir nitelikte. Bunun yanı sıra başta bahsedilen alan dışı okuyucu için de, kitabı anlaşılır kılma amacı kitap boyunca çokça verilen Almanya-Türkiye örnekleriyle geçerlilik kazanıyor. Öte yandan yapılan bireyselci-ortaklaşa davranışçı karşılaştırmaların ortaklaşa davranış yüzünde genellikle Türkiye yer alırken “öteki” (bireyselci) kültüre dair yüzünde, Dünya’nın popüler kültür yatağı olan Amerika’dan, diğer Avrupa ülkelerinden ziyade Almanya odaklı olması çalışmanın geçerliliği açısından birtakım soru işaretleri oluşturmuyor da değil. Bu kısımda Kartarı’nın geçerlilikten ziyade inandırıcılık boyutu üzerinde durduğunu, yakın tarihimizde kültürlerarası iletişim deneyimimizin bir numaralı aktörü olan Almanya’yı seçmesinden anlayabiliyoruz.

Kültür, bireyin neyi nasıl algılayacağını, onu nasıl yorumlayacağını ve alınan mesajlara sözlü ya da sözsüz nasıl cevap verebileceğini belirler. Kısacası bireyler mensubu oldukları kültürün etkisiyle iletişim esnasında birtakım tepkiler verir. Aynı kültüre mensup olanlar için bu bir problem değildir; ancak yabancı kültürden birisi bu durumu anlamakta zorluk

çekebilir. Üçüncü bölümde, daha önceden ayrı ayrı anlattığı kültür ve iletişim kavramlarını birbirlerini etkilemişleri çerçevesinde ele alan Kartarı, kültürler arasında iletişim davranışları açısından farklılaşmayı irdeliyor. Kültürün algılama, düşünme, kişilerarası ilişkiler ve iletişim biçemlerine olan tesiri masaya yatırılıyor. Bu spesifik incelemenin kitabın en önemli noktalarından birini oluşturduğunu düşünüyorum; çünkü giriş kısmından itibaren zihinlerimize yer eden belirsiz kültür alanını daraltan bir yapısı var. Zaman algısının Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da geleceğe dönük oluşu, Asyalıların tamamen geçmişe yönelik, Türk kültüründe ise geçmiş zaman ve şimdiki zamana yönelik oluşu bahsedilen medeniyetlerin dünya görüşünde ve "ben idraki"nde oynadığı büyük rolün akabinde bir kez daha "öteki"ni yargılamanın ne denli anlamsız ve gerçeklikten uzak olduğunu gözler önüne seriyor. Özellikle bir kültür ürünü olan dilin, halk tasavvurunu belirlemede önemli bir gösterge olduğunu söyleyerek iki kültürün sözcük dağarcığını karşılaştıran, dil-kültür arası ilişkiye ilk defa yer veren Franz Boas'a oldukça geniş yer vererek, bu durumun aynı ülkenin farklı bölgelerinde de görülme sıklığına dikkat çekerek Hatay'dan Balıkesir'e değişen kelime yelpazesinden yine güncel örnekler sunuyor.

Dördüncü bölümde, kitabın asıl amacına yönelik bir adım atıyor ve kültürlerarası iletişimde başarılı olmak için atılacak adımlar ve bu yeterliğe sahip olmanın yolları gösteriliyor. Bu noktada akla gelen, kültür ve farklılıktan bu denli geniş söz etmişken, bahsedilen yeterliğin herkesin kendi gerçekliğinin farklı yorumlanması sonucu hiç elde edilememesi ihtimalidir. Bu ihtimal üzerinde durulmadan araştırmacıların "alternatif gerçekler" üretmek için birbirinden farklı noktalarda hareket edilmesinde bir beis görmediğini illeterek yazar, kitabın başında vaat ettiği "ortak kavram" tasavvurundan uzaklaşıyor. Ancak sonrasında kendini değerlendirme, açık fikirlilik, yargılayıcı olmamak, sosyal rahatlık gibi kültürlerarası iletişim kurabilecek bir bireyin sahip olması gereken birtakım öncülleri sıralaması onu tekrar iddiasına yaklaştırıyor diyebiliriz. Temelde, bu bireylerin kültürel farklılıkları tanımaları ve onlara karşı saygılı olma duyarlılığı besleyen olumlu özelliklere sahip olmalarının gerekli olduğunun altını çizmesi bu minvalde oldukça kıymetli.

Kartarı, daha önce bahsettiği kültürün insan davranışlarını şekillendirici rolünü beşinci bölümde etik bağlamında ele alıyor. İnsanlar, doğdukları andan itibaren mensup olduğu toplumda mevcut olan, geçmişe dayanan ve dillendirilmeyen ancak herkesçe bilinen bir uzlaşmaya katılır. Bu önceden belirlenmiş kurallar yahut kültür örüntüleri, bireyin davranışlarını kontrol altında tutar. Ancak bazı bireyler bu durumu kabullenirken kimileri kabul etmeyebilir, eleştirir ve benimsemez. Bireyin kendisi ve başkaları için neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar vermesini sağlayan ve davranışlarını sınırlandıran onun etik kaygılarıdır. Bu bağlamda Kartarı, iletişim, etik ve kültürü birbiriyle sıkı bağları olan kavramlar olarak ifade eder. Öyleyse kültüre bağlı olarak değişen ve çeşitlenen iletişim biçimleri olduğu gibi, birbirinden farklı etik biçimleri de olmak zorundadır. Doğu kültüründe "bahşiş" olarak değerlendirilen, iş sahibinin, iş yapana karşı cömertliğinin, kadirşinaslığının göstergesi olarak kabul edilen alenen verilen para, Batı kültürlerinin dışında, görevi kötü kullanarak elde edilen haksız kazanç olarak görülen "rüşvet" ile aynı kategoride değerlendirilebilir. Dolayısıyla bütün kültürlerin kabul ettiği, kültürlerarası karşılaşmalarda yararlanılabilecek bir iletişim etiği rehberi yoktur. Peki o zaman bu göreceli kargaşaya dair nasıl bir çözüm getirilebilir? Kartarı, kültürlerarası iletişim alanında, adil bir etik sistemi için, ahlak ve kültürden soyutlanmış, bireysel sorunlara da yanıt verebilecek

bir etik sistem geliştirmek konusunda çıkış noktası olarak ortak kabul görmüş iletişim modellerinin sınırlı oluşuna işaret ediyor. Barış ilkesi, diyalojik ilke, karşdakine hitap ve onunla konuşma ilkesi ve son olarak da dinleme ilkesi olarak sıraladığı ilkeler çerçevesinde davranan bireylerin kültürel ve toplumsal farklılıkları dikkate alarak etik kurallara uymuş olarak kabul edilebileceğini öne sürerken, iletişimin temel taşı oluşturulan farklılık kavramını dairenin dışına çıkartmak ve bilimsel manada genel geçer bir "etik" kavramı oluşturmak onun nazarında pek de mümkün görünmüyor.

Son bölümde, kültürel farkların gündelik yaşamın öznelarası niteliğinden kaynaklanışını, gündelik olma durumunu taşıyan ve tekrarlanan kimi pratiklerden yola çıkarak önceden bahsettiği bireyselci-ortaklaşa davranışçı kurama göre örneklendiriyor. "Gündelik" ile "günlük" kavramlarının ayırımına Henri Lefebvre'nin Marksist kurama eklediği "gündelik" kavramı ile gidiyor ve bir kez daha gündelik yaşamın örüntülerinin, ilgili toplum yapısına, katılan bireylerin kültürüne ve bağlama göre farklılaştığını hatırlatarak kitabın başında vermiş olduğu tezi güçlendirerek adeta bir son vuruş yapıyor.

Gündelik dilimizde "kültür" sözcüğünü oldukça geniş bir yelpazede kullanıyoruz. Genellikle kültür, yaşam süresinde edinilen bilgi, deneyim ve sahip olunan beğeni düzeyi çerçevesinde aslında "yanlış" anlaşılıyor. İnsanların "kültürlü-kültürsüz" olarak sınıflandırıldığı, çoğunun gittiği yoldan gitmek ve ortak beğeni çerçevesinden çıkmamak bireyler için buldukları toplumda aynılaşıma içinde, farklılıkların bastırıldığı bir tektipleşmenin yolunu açar. Kartarı'nın toplum bazında görebileceğimiz bu tür bir tektipleşmenin dünya genelinde benimsenmesiyle ortaya çıkan kültürlerarası iletişim bozukluklarının temelinde "farklılık"ı görmesi bundan kanaatimce. Çünkü kültürleri kültür yapan ve onları birbirinden ayırarak özgünleştiren hayatın her alanını farklı kılan "farklılık"lardır şayet onların değerli olduğunu kabullenebilirsek. Bu bağlamda ortaklıklardan ziyade farklılıkları ön plana çıkarması aslında kültürün doğasından gelen bir şey. Karşdaki "öteki"ne göre kendimizi tanımladığımız, "gurbet" olmadan "memleket" in kıymetini, ifade ettiklerini anlayamayacağımız malum, her şey zıddıyla kaim. İletişim sürecinde sürekli deveren eden akışın durmamasının nedeni de bu farklılıktır. Bileşik kaplar gibi, bir taraftan diğer tarafa akan enformasyon birikimi ancak bu farklı yönler göz önüne alındığında anlamlı hale gelir; zira iki eşit taraf arasında böyle bir akış söz konusu olamaz. Ancak canlı ya da cansız varlıkların bir şekilde dahil olduğu bu iletişim süreci kaçınılmazdır ve onun kaçınılmaz oluşu farklılıkların da kaçınılmaz olduğunu bir göstergesidir.

Kartarı'nın "akademik yaşamımı adadım" dediği kültürlerarası iletişim disiplini, kültür bazlı farklılıkları tahlil etme, saygı duyma ve iletişimde bu farklılıkları bilmemekten ötürü meydana gelen her türlü yanlış anlaşılmayı bertaraf etme niyetinde. Okurken gündelik hayata dair samimi örneklerle adeta bunun neden bu şekilde olması gerektiğini özetleyen örnekler veriyor ve farklılıktan korkmaktan ziyade onu bir zenginlik olarak görmeyi yollarını gösteriyor. İşte bu örnekler sayesinde, kitap teorik çerçevenin çok ötesinde Asker Kartarı'nın kurmaya çalıştığı canlı kültür denilebilecek anlayışın güzel bir temsili olarak karşımıza çıkıyor. Söz konusu canlılık, Kartarı'nın kültürü tanımlarken dil ve sembollerin yeniden tanımlanması ve yorumlanması içeren bir kavram olarak kabul edilmesine örneklik ediyor.

Kültür, Farklılık ve İletişim kültürlerarası iletişim disiplininin ne denli gerekli olduğunu ortaya koyarken, kitapta işaret ettiği "öteki" ile iletişim kurmanın bir gereklilik olduğunu ve her toplum katmanında karşılaşılabilecek problemleri çözüme takip edilebilecek yolları bizlere gösteriyor. Bu bağlamda üniversitelerin iletişim fakültelerinde okutulabileceği gibi yabancı okura da oldukça açık bir kitap olduğunu düşünüyorum.

Kültürlerarası iletişim alanında adından daha çok söz ettirecek, referans kaynağı olabilecek, alanın birçok boşluğuna dair öneriler içeren bu sistemli kitap okunmaya değer bir eser.

KAYNAKÇA

Kartarı, A. (2014) Kültür, farklılık ve iletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.